Universiteit van Amsterdam

Amsterdam Centre for Insurance Studies (ACIS)

ACIS symposium Knelpunten in het verzekeringsrecht 2023 vrijdag 3 november 2023 ‘’Normatieve uitleg van verzekeringsovereenkomsten’’

Prof. mr. drs. M.L. Hendrikse

Wat is normatieve uitleg? (1)

- Naar heersende leer *was* uitleg het vaststellen van de inhoud van de overeenkomst: wat regelt de overeenkomst wel en wat regelt de overeenkomst niet. Als een bepaald punt niet in het contract is geregeld is er sprake van een leemte. De overeenkomst moet dan worden aangevuld. Dit gebeurt – zie art. 6:248 lid 1 BW – via de wet, de gewoonte of de redelijkheid en de billijkheid. Ook is het mogelijk dat iets dat tussen partijen overeengekomen is buiten toepassing blijft nu dit in de gegeven omstandigheden naar maatstaven van redelijkheid en billijkheid onaanvaardbaar is. Zie art. 6:248 lid 2 BW.

Wat is normatieve uitleg? (2)

- Bij normatieve uitleg wordt aan het overeengekomene een beperktere of ruimere betekenis toegekend dan de bewoordingen doen vermoeden. Al bij het vaststellen van de inhoud van de overeenkomst (uitleg) wordt rekening gehouden met de redelijkheid en de billijkheid. In ongeveer gelijke zin Nieuwenhuis, Hoofdstukken Vermogensrecht 2022, p. 67.

Wat is normatieve uitleg? (3)

- Een beroemd voorbeeld van normatieve uitleg is de casus van HR Rederij Koppe, HR 20 mei 1949, NJ 1950, 72. In dit geval had de verzekeraar met een beroep op art. 6 van de verzekeringsvoorwaarden de dekking geschorst wegens premiewanbetaling. De verzekeringnemer had aangevoerd dat hij wel tijdig wilde betalen maar dat de bijzondere omstandigheden van het laatste oorlogsjaar meebrachten dat dat pas met vertraging is geschied.

Wat is normatieve uitleg? (4)

- De Hoge Raad stelde de verzekeringnemer in het gelijk waarbij deze - kortweg gezegd – overwoog dat ook al stond er in art. 6 van de verzekeringsvoorwaarden dat de verzekerde 14 dagen na het vervallen van de premie zijn aanspraken op schadeloosstelling verliest, een *redelijke uitleg* van deze bepaling meebrengt dat dit rechtsgevolg alleen aan de orde is indien zulks, alle omstandigheden in aanmerking genomen, *redelijk* is te achten en dat het hof een vijftal omstandigheden heeft vastgesteld voor deze toets.

Wat is normatieve uitleg? (5)

- Na dit arrest van de Hoge Raad bleef het lange tijd stil. Nieuwe voorbeelden van normatieve uitleg dienden zich niet of nauwelijks meer aan. De methode leek een stille dood te zijn gestorven. Dit ondanks het vlammende betoog van Van Dunné in zijn proefschrift uit 1971 voor het toepassen van deze uitlegmethode. Een belangrijke factor voor het uitblijven van nieuwe toepassingen is geweest dat de Hoge Raad in zijn arrest van 19 mei 1967, NJ 1967, 261 (Saladin/HBU) de leer van de beperkende werking van de redelijkheid en billijkheid heeft aanvaard en dat deze leer in 1992 is gecodificeerd in art. 6:248 lid 2 BW.

Wat is normatieve uitleg? (6)

- J.M. van Dunné heeft er in 2018 terecht op gewezen dat de normatieve uitleg-leer in het HR-arrest DSM-Fox (20 februari 2004, NJ 2005, 493) (weer) is aanvaard. Hij gaat nog een stap verder door op te merken dat deze benadering echt heersende leer is geworden. Zie WPNR 7184 en 7185.
- Belangrijk is de volgende passage in r.o. 4.5 van dit arrest: ‘’(..) dat bij de uitleg van een schriftelijk contract telkens van beslissende betekenis zijn alle omstandigheden van het concrete geval, gewaardeerd naar hetgeen de maatstaven van redelijkheid en billijkheid meebrengen.’’

Wat is normatieve uitleg? (7)

- Van Dunné heeft overigens betoogd dat de Hoge Raad al in het Haviltex-arrest uit 1981 (HR 13 maart 1981, NJ 1981, 635) (weer) heeft gekozen voor de normatieve uitleg. Zie de onderstaande passage in het arrest.

'De vraag hoe in een schriftelijk contract de verhouding van pp. is geregeld en of dit contract een leemte laat die moet worden aangevuld, kan niet worden beantwoord op grond van alleen maar een zuiver taalkundige uitleg van de bepalingen van dat contract. Voor de beantwoording van die *vraag* (curs. MLH) komt het immers aan op de zin die pp. in de gegeven omstandigheden over en weer redelijkerwijs aan deze bepalingen mochten toekennen en op hetgeen zij te dien aanzien redelijkerwijs van elkaar mochten verwachten. Daarbij kan mede van belang zijn tot welke maatschappelijke kringen pp. behoren en welke rechtskennis van zodanige pp. kan worden verwacht.'

(Recent) verzekeringsrechtelijk voorbeeld van normatieve uitleg (1) (a)

- Een mooi recent verzekeringsrechtelijk voorbeeld van normatieve uitleg is HR 13 april 2018, NJ 2018, 463 (Shaken baby), r.o. 3.5.10: ‘’Gelet op hetgeen zojuist in 3.5.9 is overwogen, is er soms aanleiding om bij een schadevoorval dat op zichzelf aan de hiervoor in 3.5.7 genoemde voorwaarden voor toepassing van de opzetclausule voldoet, te oordelen dat de clausule, vanwege de bijzondere omstandigheden van het geval, naar haar strekking desondanks niet van toepassing is. De grond daarvoor kan in zodanig geval – naast de beoordelingsruimte die in de hiervoor in 3.5.7 genoemde voorwaarden ligt besloten – ook gevonden worden in het vereiste dat het moet gaan om schade “veroorzaakt door en/of voortvloeiende uit” de opzettelijke en onrechtmatige gedraging van de verzekerde. Bij de beoordeling of de schade voor de toepassing van de opzetclausule in redelijkheid aan die gedraging kan worden toegerekend, komt gewicht toe aan diverse factoren, waaronder de aard van de onrechtmatige gedraging van de verzekerde, de omstandigheden waaronder deze is verricht, de mate waarin de verzekerde een verwijt van zijn gedraging gemaakt kan worden of andere subjectieve omstandigheden aan diens zijde, en de aard en de ernst van de schadelijke gevolgen, een en ander bezien in het licht van de strekking en maatschappelijke betekenis van de AVP.’’

(Recent) verzekeringsrechtelijk voorbeeld van normatieve uitleg (1) (b)

- Lindenbergh merkt in zijn NJ-noot onder 11 terecht op dat de subjectieve toets van de opzetclausule 2000 een vorm van normatieve uitleg is: inpassing van de correctiemogelijkheid binnen de uitleg van de clausule. Zie ook Huizink/Hendrikse 2023, p. 546. Er is dus geen sprake van toepassing van de beperkende werking van de redelijkheid en de billijkheid (art. 6:248 lid 2 BW) ondanks de formulering van de Hoge Raad dat de clausule in de gegeven omstandigheden niet van toepassing is.
- Wat men ziet in deze r.o. van de Hoge Raad is een zuivere toepassing van het DSM/Fox-criterium. Alle omstandigheden van het geval worden door de Hoge Raad bij de uitleg van de opzetclausule 2000 meegenomen en gewaardeerd naar hetgeen de redelijkheid en billijkheid meebrengen. Dit levert op dat bepaalde omstandigheden ‘’er uit springen’ en leiden tot een beperkte uitleg van de opzetclausule 2000.

(Recent) verzekeringsrechtelijk voorbeeld van normatieve uitleg (1) (c)

- Lindenbergh geeft aan dat de benadering van de Hoge Raad via de uitleg als 'voordeel' heeft dat niet de zware hobbel van het onaanvaardbaarheidsoordeel ex art. 6:248 lid 2 BW hoeft te worden gepasseerd.
  Ik ben veel positiever dan Lindenbergh over de weg die de Hoge Raad volgt. Ik zie de normatieve uitleg-methode zoals die naar voren komt in r.o. 3.5.10 als een mooie oplossing om 'ongewenste scherpe kantjes weg te vijlen'. Men zet de clausule niet buitenspel – zoals bij toepassing van art. 6:248 lid 2 BW – wel gebeurt maar geeft een oordeel over de reikwijdte/veerkracht van de clausule waarbij men de redelijkheid en billijkheid een rol laat spelen. Aldus blijft men binnen het adagium van het Zweeftoestel-arrest (HR 9 juni 2006, NJ 2006, 326) dat het aan een verzekeraar vrijstaat door middel van een dekkingsomschrijving de grenzen te omschrijven waarbinnen hij bereid is dekking te verlenen. Door middel van uitleg geeft men dan nader duiding aan die grenzen. Zie ook Huizink/Hendrikse 2023, p. 546.

(Recent) verzekeringsrechtelijk voorbeeld van normatieve uitleg (1) (d)

- Interessant in dit kader is nog de introductie van de opzetclausule 2020. Deze model-clausule van het Verbond van Verzekeraars is een reactie op Shaken Baby-arrest waarin de uitleg van de opzetclausule 2000 aan de orde is. De clausule volgt de objectieve toets van dit arrest maar voorziet niet in de subjectieve toets van deze uitspraak. In de toelichting bij de clausule wordt door het Verbond van Verzekeraars de volgende toelichting gegeven: "4. Zorgvuldige afweging bij toepassing Het is aan verzekeraars om bij toepassing van de opzetclausule van geval tot geval een zorgvuldige afweging te maken, met inachtneming van de omstandigheden van het specifieke geval. Verzekeraars gaan hierbij uit van een objectieve toepassing van de opzetclausule. *Niettemin kan onder omstandigheden sprake zijn van een situatie waarin (toepassing van) bedoelde tussen partijen geldende regel naar maatstaven van redelijkheid en billijkheid onaanvaardbaar zou zijn (art. 6:248 lid 2 BW). Het is aan de rechter om die afweging in een individueel geval te maken* (cursivering, MLH)." De verwijzing van het Verbond van Verzekeraars naar de correctiemogelijkheid van art. 6:248 lid 2 BW is niet erg sterk. Gezien het Dierenarts-arrest van de Hoge Raad – HR 6 november 2020, ECLI:NL:HR:2020:1736 - waarin naar voren komt dat 'zieligheid' alleen geen reden is voor toepassing van deze mogelijkheid, zie ik niet snel een situatie waarin dat wel zou kunnen. Bij onderhavige situaties gaat het nogal eens om 'zielige gevallen'. Zie ook Huizink/Hendrikse 2023, p. 546-547.

(Recent) verzekeringsrechtelijk voorbeeld van normatieve uitleg (2) (a)

- Zie voor een ander recent verzekeringsrechtelijk voorbeeld van normatieve uitleg: r.o. 3.3 van HR 15 oktober 2021, ECLI:NL:HR:2021:1523 (Supercel-II). De HR overweegt daar: ‘’Gelet op hetgeen hiervoor is overwogen en op hetgeen tussen partijen vaststaat, ziet de Hoge Raad aanleiding het geschilpunt zelf te beslissen. Daartoe wordt als volgt overwogen. De aard van de onderhavige verzekering (*named perils*-polis) brengt mee dat de verzekerde de mogelijkheid heeft per object en per evenement voor een bepaalde dekking te kiezen. [eisers] hebben met betrekking tot hun opstallen gekozen voor toepasselijkheid van (onder meer) clausule 592 met dekking voor stormschade. Partijen zijn het (gelet op de erkenning van [eisers] in hun pleitnota in hoger beroep, punt 13) erover eens dat de in clausule 592 opgenomen uitbreiding voor neerslagschade (in de tweede zin onder 1 van die clausule; zie hiervoor in 2.1 onder (ii)) wel schade door neerslag dekt voor zover deze neerslagschade het gevolg is van stormschade aan de verzekerde gebouwen, maar dat die uitbreiding voor neerslagschade op zichzelf niet de thans aan de orde zijnde schade aan de gebouwen van [eisers] dekt. Daarnaast staat vast dat voor [eisers] de mogelijkheid bestond om door middel van clausule 593 (“Bijzondere voorwaarden uitgebreide verzekering voor agrarische bedrijven”) naast stormschade ook hagelschade te verzekeren, maar dat [eisers] daarvoor niet hebben gekozen. In het licht van de aard van de onderhavige verzekering als *named perils*-polis, de bewoordingen en inhoud van clausule 592, en de omstandigheid dat clausule 593 de mogelijkheid bood om naast stormschade ook hagelschade te verzekeren, moet – bij gebreke van aanwijzingen voor het tegendeel – clausule 592 beperkt worden uitgelegd in die zin dat schade die door storm wordt toegebracht wel gedekt is, maar schade die ontstaat door neerslag van hagel niet. Bij die uitleg past het niet om schade die ontstaat door neerslag van hagel, ook indien hevige storm van invloed is geweest op de grootte en zwaarte van de hagelstenen, door toepassing van een ruime causaliteitsmaatstaf (alsnog) onder de dekking van clausule 592 te brengen door de hagelschade aan te merken als een gevolg van storm in de zin van de polis. In cassatie is niet bestreden de vaststelling van het hof in rov. 4.5, die strookt met de hiervoor in 2.1 onder (ii) geciteerde rapportage van het expertisebureau, dat op 23 juni 2016 hagelstenen met extreme afmetingen zijn gevallen, die onder meer de golfplaten op de varkensstallen van [eisers] hebben geperforeerd. De conclusie van het voorgaande moet dan ook zijn dat in dit geval de op 23 juni 2016 ontstane schade aan de gebouwen van [eisers] naar redelijkheid niet kan worden beschouwd als een gevolg van storm in de zin van de polis.’’

(Recent) verzekeringsrechtelijk voorbeeld van normatieve uitleg (2) (b)

- Dit voorbeeld van normatieve uitleg is eigenlijk nog duidelijker dan het vorige voorbeeld: de Hoge Raad spreekt expliciet over een beperkte uitleg van clausule 592 en benoemt daarbij de volgende omstandigheden die tot die uitleg hebben geleid: er is sprake van een *named perils*-polis, de inhoud en bewoordingen van clausule 592 en de mogelijkheid om via clausule 593 hagelschade te verzekeren maar dat de verzekerde van die mogelijkheid heeft afgezien.
- In dit geval pakt de normatieve uitleg gunstig uit voor de verzekeraar nu het gaat om een beperkte uitleg van een *insluiting*. In het Shaken baby-arrest ging het om een beperkte uitleg van een *uitsluiting*.